

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Остапенко Юлія Ігорівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри господарського права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: julost@rambler.ru
ORCID 0000-0002-4033-5927

doi: 10.21564/2414–990x.133.70648

УДК 346.13.(094)

«ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО» ЯК РЕЗУЛЬТАТ МАКРОСИСТЕМАТИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто розвиток вітчизняного законодавства у сфері економічних відносин, що викликає змістовні та структурні трансформації в системі права, а отже, і право, і законодавство є органічно пов'язаними. Як наслідок, виникають структурні новоутворення в системі законодавства. Установлено, що саме з урахуванням системності у визначенні основних та другорядних аспектів нормативно-правового забезпечення функціонування економічної системи можна вести мову про високу ефективність правового регулювання світової економічної системи. Обґрунтовано, що незважаючи на складний ієрархічний характер відносин в економічній системі, що тягнє до безперервної спеціалізації її складових, забезпечення взаємодії усіх елементів структури та вихід її функціонування на задані загальні параметри вимагає створення цілісної, взаємопов'язаної системи законодавчого та правового забезпечення в адекватному для такого масштабу проблеми форматі.

Ключові слова: економічне законодавство; система економічного законодавства; економічне право; макроекономічне законодавство; предмет економічного права.

Остапенко Ю. И., кандидат юридических наук, ассистент кафедры хозяйственного права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: julost@rambler.ru ; ORCID 0000-0002-4033-5927

«Экономическое право» как результат макросистематизационных процессов в системе законодательства: постановка проблемы

В статье проанализировано динамичное развитие законодательства в сфере экономических отношений, что вызывает содержательные и структурные трансформации в системе права, а, следовательно, и право, и законодательство являются органически связанными. Как следствие, возникают структурные новообразования в системе законодательства. Установлено, что именно с учетом системности в определении основных и второстепенных аспектов нормативно-правового обеспечения функционирования экономической системы можно гово-

ритель о высокой эффективности правового регулирования мировой экономической системы. Обосновано, что несмотря на сложный иерархический характер отношений в экономической системе, которая тяготеет к непрерывной специализации ее составляющих, обеспечение взаимодействия всех элементов структуры и выход ее функционирования на заданные параметры требует создания целостной, взаимосвязанной структурной системы законодательного и правового обеспечения в адекватном для нее масштабе.

Ключевые слова: економічне законодавство; система економічного законодавства; економічне право; макроекономічне законодавство; предмет економічного права.

Постановка проблеми. Аксіоматичним є положення про тісний діалектичний зв'язок між економічною та правовою системами. Ще у XVIII ст. Адам Сміт розмірковував над економічними наслідками створення «mercantile laws». Поряд зі Смітом й інші філософи вбачали взаємозв'язок між економікою і правом. З цього приводу висловлював свої думки і «батько комунізму» Карл Маркс.

Однак у сучасних умовах проблема відповідності правового забезпечення економічних відносин існуючим формам їх реалізації є складною й багатоаспектною. Передусім це пояснюється глобалізаційними економічними процесами, підвищенням ролі та значення міжнародного публічного економічного та міжнародного приватного права при встановленні й регулюванні зовнішньоекономічних господарських відносин, яким відводиться велика частка у структурі світового та національних ВВП. Отже, формується світове економічне право, що частково може бути репрезентоване концепцією LEX mercatoria. Проте і в системі внутрішнього законодавства країн відбувається актуалізація цілої низки комплексних підгалузей, що мають на меті подолання галузевих бар'єрів у правовому забезпеченні економічних відносин.

Справа полягає в тому, що відносини, які є складовими категорії «економічна система», надзвичайно масштабні і виходять за межі власне господарського, податкового, природоресурсного та інших галузей законодавства. Важливим фактором і водночас маркером вирішення проблеми міжгалузевих бар'єрів є необхідність проведення державою чіткої й зрозумілої економічної, зокрема, промислової або аграрної політики. Зрозуміло, реалізація положень такої політики відбувається в межах цього масиву відносин в економічній системі, а тому включає в себе комплексне, системне застосування державою правових засобів впливу на поведінку учасників економічних відносин, зокрема суб'єктів господарювання, територіальних громад, працівників, інвесторів, споживачів тощо.

З огляду на це необхідна певна правова уніфікація всього арсеналу різногалузевих правових інструментів. Саме такій постановці питання відповідає спроба сформулювати таку категорію, як економічне право – інтегративний результат автономного розвитку його галузевих складових.

Актуальність теми. Розгляд цього питання зумовлений відсутністю у понятійному апараті законодавства України термінів «економічна система»

та «економічне право». До того ж, у вітчизняному законодавстві не вироблений механізм забезпечення розвитку останнього, який функціонує й успішно діє в сучасних правових системах світу. Тому можемо констатувати, що необхідність адаптації української правової доктрини до європейської системи права полягає саме в правовому забезпеченні функціонування економічної системи нашої держави, адже оформлення економічного права як науки й навчальної дисципліни дозволить вирішити проблему розбіжності економічних і юридичних поглядів, створити цілісну концепцію відносин держави, права та економіки. Доки дана прогалина не ліквідована, тобто залишатимуться нормативно не врегульованими певні аспекти, існуючий концептуальний механізм правового забезпечення економічної системи буде недостатнім. Окрім того, слід узгодити основні положення законодавства щодо врегулювання відповідних відносин із зарубіжними країнами, досягти рівня економічних показників, яких прагне вітчизняна юридична думка і загалом наша держава.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в науковій юридичній літературі почали досліджувати окремі категоріальні поняття, деякі предметні механізми вдосконалення концептуального рівня, що дозволяє вести мову про утвердження розуміння необхідності виокремлення такої правової науки, як економічне право України [1–11]. Багато уваги цьому питанню приділили науковці харківської школи права, зокрема Д. В. Задихайло, Д. Д. Задихайло, В. С. Мілаш, О. Ф. Скакун, В. А. Устименко та ін. Також ця проблематика входила до кола наукових інтересів представників київської та одеської шкіл (О. М. Вінник, О. П. Подцерковний, В. С. Щербина та ін.) На пострадянському просторі економічне право досліджували О. Алпатов, Г. Бальсевич, Г. Вельяновський, М. Одінцова, В. Тамбовцев та ін. Однак учені не приділяють достатньої уваги самому понятійному аналізу категорії «економічне право» як окремого правового явища, тобто понятійний апарат залишається поза межами наукових досліджень, не визначено і місце терміна «економічне право» у правовому просторі. Вони, зазвичай, зосереджуються на окремих фрагментах функціонування відносин економічної системи, створюючи необхідний категоріальний апарат для кожного з них. Варто додати, що часто через певні обставини їх погляди не відповідають сучасним реаліям, адже для динаміки економічних відносин 10 років – великий строк. Таким чином, можна констатувати, що питання інтегративних процесів законодавства з економічних питань, вплив іноземних норм на процеси модернізації національного економічного законодавства і визначення їх ролі в ньому в цілому залишаються ще не визначеними.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування необхідності законодавчого та правового закріплення поняття «економічне право» як структурного новоутворення в системі законодавства, а також встановлення комплексної природи даного інституту як цілісного правового комплексу – об'єкта в системі права та функціонального впливу держави на нього.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація як об'єктивний процес детермінує кардинальні зміни базових засад у житті суспільства, що знаходить свій прояв у змінах не тільки змісту основних правових понять, категорій, а й у перегляді їх функціонального призначення, що, врешті-решт, призводить до трансформації нормативного, суб'єктивного, інтелектуально-психологічного, діяльнісного та результативного складників правових систем [1, с. 3]. Враховуючи динамізм процесів, зростання обсягів інформатизації та ускладнення структури права, можемо констатувати, що створення та структурування трансформаційних сегментів, модернізація державно-правових інститутів, норм і відносин на світовому, макрорегіональному і внутрішньодержавному рівнях стимулюють і прискорюють процеси універсалізації різних галузей права [2, с. 38]. Звісно, дані процеси впливають і на те, що традиційний підхід до структурування права та відповідного законодавства як у його змістовому, так і в системному аспектах є вже застарілим, особливо на фоні консолідації та узгодженості дій, створення єдиного механізму спільного функціонування складових сегментів зі спільними завданнями. Таким чином, з'являється життєва необхідність у комплексних правових галузях саме за своєю природою. Цей процес повинен бути «звичайним» напрямом законодавчої політики і законотворчої діяльності в Україні в сучасних умовах. Це дозволить прискорити інтеграційні процеси та розв'язати багато правових проблем як у національному, так і в глобальному контекстах.

Вітчизняна правова доктрина і законотворча практика за роки незалежності набули значного досвіду рекодифікації, тобто прийняття на новій концептуальній основі цілої низки кодексів у тих галузях законодавства, що вже були раніше розроблені й представлені кодифікаціями радянського періоду, а також первинної кодифікації, яскравими прикладами якої є господарське право і його законодавче втілення у вигляді Господарського кодексу України [3, с. 38]; аграрне право та аграрне законодавство [4, с. 6–9; 5, с. 17–68; 6, с. 83–38]; екологічне право та екологічне законодавство [4, с. 6–9; 5, с. 17–68; 6, с. 83–138] тощо. Йдеться про те, що прийняття уніфікованих, спеціалізованих нормативно-правових актів, які були «первинними клітинами» нових, комплексних галузей законодавства, та утворення між ними певної правової спільності під впливом інших важливих системоутворюючих факторів вимагали нових підходів до структурування права, тобто створення комплексних галузей [3, с. 39]. Слід зазначити, що комплексні правові та законодавчі утворення за своєю природою характеризуються наступним: складністю предмета відносин, що регулюються, системно-синтетичною їх природою і надзвичайною динамікою розвитку, а також тим, що являють собою особливий «полігон» розгортання трансформаційного законодавчого забезпечення і прискорення наукових розробок з його модернізації на основі прогресивного погляду відносно класичного (традиційного) підходу до структурування права.

Таким чином, комплексний характер структурних новоутворень у системі законодавства – це тренд, запорука розвитку, тобто стає природним створення єдиного комплексного законодавства. Зауважимо, що в сучасних умовах модернізації правового регулювання до нього додаються ще й міжгалузеві реорганізаційні акти, оскільки в них закріплені традиції та звичаї. Це підтверджує, що саме перспективи, темпи й загальний вектор соціально-економічного прогресу національних господарств тією чи іншою мірою визначаються глобалізаційними процесами у світі й спроможністю національних економік протистояти глобальним викликам. Нині склалася така ситуація, що ціла низка економічних за своєю природою відносин залишається поза межами предмета якоїсь однієї галузі, тобто є міжгалузевими.

Виходячи з системного погляду, економічна діяльність у контексті господарсько-правового регулювання відповідно до розподілу предметів регулюється між аграрним, конституційним, екологічним, фінансовим, адміністративним, а також цивільним і трудовим правом та законодавством [7, с. 212], і це тільки в межах національної економічної системи. У той же час ринкові відносини передбачають її розгляд у сукупності з міжнародними нормами та стандартами.

Така методологія розмежування сучасних економічних відносин й інших видів відносин на національному рівні закріплена у нормах ст. 4 ГК України. Розуміючи призначення і роль у цьому питанні норм конституційного права, слід зазначити, що одні з названих галузей створюють правовий режим власне господарської діяльності, але предметно автономізовані, виходячи зі специфіки сфери господарювання, зокрема аграрної, інші – створюють правові режими використання специфічних факторів виробництва, якими є природні та трудові ресурси, деякі – визначають зміст відносин між суб'єктами публічної влади та суб'єктами господарювання щодо оподаткування, окремі з них – створюють загальну правову базу забезпечення обігу майнових прав тощо. Варто зауважити, що за допомогою регулятивного потенціалу названих галузей, кожної окремо, але взятих у сукупності, має складатися загальна картина правового забезпечення статичної та динамічної, мікро- та макrorівнів функціонування економічної системи суспільства – системи її економічних відносин [7, с. 213].

Відсутність переконливих сучасних економічних концепцій моделювання організації економічного життя створює значні перешкоди розвитку економічних інститутів та економічної системи в цілому. Відповідно до сучасної соціодинаміки в контексті регулювання економічних комплексів та структурних об'єднань щодо трансформаційних інституційних змін в економічних відносинах, які відбуваються як на національних, так і міжнародних рівнях, існують різні погляди на тенденції модернізації правового регулювання того чи іншого економічного комплексу чи галузі, які і впливають на національну законодавчу політику в цілому.

На нашу думку, саме модернізація правового регулювання в кожній окремій сфері взагалі залежать від процесів, які стосуються: по-перше, об'єкта регулюючих відносин, який має високий ступінь суспільно-політичної актуалізації і стосується лише внутрішньогалузевої законодавчої політики та створює відповідний правовий комплекс чи галузь (міжінституційну), наприклад, інноваційне інвестування, національна економічна безпека; по-друге, об'єктів економічних відносин, що виникають у міжгалузевому форматі, ступінь суспільно-політичної актуалізації яких є набагато вищим (екологічне підприємництво, інформаційне право). Наприклад, останні (міжгалузеві) у свою чергу утворюють комплексні галузеві інститути та відповідні комплексні міжгалузеві інститути, а в процесі подальшого розвитку виникають нові комплексні галузі, зокрема, інформаційне право.

У цілому необхідно визнати, що саме дані об'єкти відіграють ключову роль у формуванні законодавчого забезпечення функціонування економічної системи в цілому, адже їх надмета – органічно поєднати й створити спільний (уніфікований) дієвий правовий механізм забезпечення ефективності цілісної економічної системи за рахунок використання в ньому таких різномірних правових засобів, що слугують досягненню відмінних за своєю природою суспільних інтересів: приватних і публічних, коротко- і довгострокових, внутрішньо- і зовнішньоекономічних, економічного розвитку й екологічної безпеки тощо, що генерує високий суспільний попит на здійснення правового та законодавчого великомасштабного реформування [8, с. 38].

Саме масштабність завдань робить економіко-правову науку інноваційною лабораторією зі створення нових засобів і механізмів правового регулювання, компонування їх у новому складі запроваджуваних спеціальних режимів функціонування, розширення та поглиблення сфери господарсько-правового регулювання пошуку нових форм ієрархічної розбудови економічного законодавства та його джерел. Слід зазначити, що процес систематизації об'єктів-комплексів мікро- та макромодулів господарського законодавства, про які пише Д. В. Задихайло [9, с. 193–215; 10, с. 10–45; 11, с. 214–218], розпочався саме з прийняття Господарського кодексу України, і є обумовленим якісним станом самого господарського законодавства, конкретними особливостями змісту державної економічної політики. Ці чинники, з одного боку, визначаються обсягом нормативного матеріалу системи в цілому, динамікою його змін і доповнень, внутрішньоструктурною динамікою (утворення нових інститутів, підгалузей, актуалізація окремих з них тощо), динамікою розширення сфери господарсько-правового регулювання як такого, а з іншого – ступенем та обсягами застарілості.

Звісно, що на перехідному етапі від одного типу економіки до іншого (від закритої до відкритої ринкової економіки) врегулювання певних сфер економічної системи за допомогою положень різних за своєю природою та методологією галузей, тобто не як цілісного об'єкта, вважається нормальним правовим

процесом, але в сучасних умовах економічна система повинна розглядатися як цілісний об'єкт, який, на нашу думку, слід розглядати як складний комплекс суспільних відносин, що забезпечують економічну і, в першу чергу, господарську діяльність на засадах того чи іншого механізму координації дій її суб'єктів та учасників економічних відносин. Дивно, але навіть в економічній науці відсутнє більш-менш узгоджене визначення поняття «економічна система». Хочемо висловити власний погляд на це поняття.

Як вказує Д. Д. Задихайло, економічна система суспільства в мікрорівневому форматі вимагає закріплення таких блоків об'єктів: 1) правових режимів володіння, використання і розпорядження об'єктами майнових та немайнових прав, що використовуються в процесі залучення відповідних об'єктів у підприємницьку діяльність, виробничий процес; 2) правових засад обігу самих названих об'єктів; 3) правових засад правового становища суб'єктів комерційного та некомерційного господарювання, включаючи аспекти їх створення, реалізації виконання організаційно-установчих повноважень власників капіталу, особливостей організаційно-господарських відносин між ними та органами публічної влади, що наділені відповідною господарською компетенцією; 4) правових засад підприємництва, що полягає в додержанні підприємницької свободи на правочини, які забезпечують виробництво товарів та послуг, через фіксацію сфери диспозитивного правового регулювання форм реалізації приватних інтересів у сфері господарювання [12, с. 166–174; 13, с. 170–179; 14, с. 179–188; 15, с. 8–32].

Макроекономічний контекст забезпечення функціонування економічної системи потребує ще більшої уваги, адже йдеться здебільшого про реалізацію владних повноважень органів публічної влади щодо забезпечення її функціональних властивостей, які суттєво впливають на конфігурацію приватних інтересів усіх учасників економічних відносин – суб'єктів підприємницької діяльності, власників корпоративних прав, споживачів тощо.

На сучасному етапі розвитку національних моделей економічних систем, тобто в умовах загострення суперечностей між глобальним характером світової економіки та необхідністю захисту національних економічних інтересів, виникає необхідність у перегляді традиційних підходів до розуміння ролі держави в економічних процесах для вироблення механізму забезпечення публічних інтересів в економіці. У зв'язку з цим перед світовою наукою постає завдання пошуку нових концептуальних підходів, шляхів і механізмів соціально-економічного розвитку, безперечно, це має відбуватись у правовому полі. Ця проблема має свою багатовікову історію та залишається актуальною й нині. Адже ефективне функціонування економічного механізму передбачає врахування і дотримання суб'єктами економічних відносин саме вимог у правовому аспекті. Уся система законодавчого нормування суспільних відносин в економічній сфері, включаючи сегменти правової політики та безпосередньо нормотворчої діяльності, має набути адекватної власному призначенню низки

системних ознак. Передусім йдеться про високий рівень глибини, деталізації, спеціалізації та уніфікації, диференціації та інтегративності, функціональності, адаптованості та інноваційності самого нормативного матеріалу. Вбачається, що усе наведене повною мірою також має бути притаманне і правовому регулюванню економічної сфери, тобто економічному законодавству.

У основі механізму розвитку економіки (тобто прогресу) сьогодні лежить запровадження інноваційних технологій п'ятого порядку, що характеризуються інтенсифікацією трансформаційних й усіх інших процесів. З огляду на це людство відчуває, що потенціал прогресу вичерпався, а отже, необхідно знаходити шляхи і ресурси для проведення змін. Уже сам факт того, що економічна система є трансформаційною, дозволяє виділити найбільш очевидну її характеристику – суперечність між інерційністю динаміки соціально-економічних відносин і якісним характером змін, що відбуваються. Взагалі змістом трансформаційної економіки є перетворення системи соціально-економічних відносин. Змінюються майже всі складові економіки: спосіб координації та підтримки рівноваги, відносини власності, тип відтворення, структура виробництва, інститути і право. Проте якими б суперечливими не були ці зміни, у своїй сукупності вони призвели до того, що економічна система досягла нового, якісно вищого ступеня свого розвитку, що не могло не позначитися на законодавстві. Фактично, трансформаційні процеси можна звести до трьох моментів – лібералізація, приватизація та стабілізація, на що вказують зарубіжні і вітчизняні дослідники. Однак, на наш погляд, такий підхід є хибним. Звісно, сама економіка безперервно змінюється, реагуючи на нововведення, це і зумовлює динамічний характер, що, у свою чергу, пов'язано з природою виникнення, оновлення самих економічних відносин (іноді їх взаємозамінністю), а також з рівнем і якістю «економічних продуктів» та послуг, прагненням до моделювання та інноваційності засобів промисловості.

А тепер проаналізуємо безпосередньо економічні законодавчі норми. Встановлено, що вони теж характеризуються динамізмом, але в частині лише понять чи окремих явищ, а не в контексті механізму регулювання економічної системи в цілому. Такий стан справ часто пояснюється певним рівнем розвитку економічних законів з точки зору їх економічної «ефективності», прагненням до соціальної адаптації правового регулювання з урахуванням уподобань економічної «еліти». У той же час необхідною умовою динаміки й успішного розвитку будь-якого з інституційних комплексів у економіці, як у національній (мікросистеми або мікромодулі), так і в міжнародній (макрорівні або макромодулі) правовій економічній системі, є процес інтегрування економічних норм та механізмів, що призведе до стабільного і динамічного поглиблення при встановленні ієрархічно упорядкованої моделі правового регулювання економіки в цілому.

Отже, як бачимо, право та економіка не просто співвідносяться, вони взаємодіють, але до певної міри, адже правове регулювання являє собою вста-

новлену державою правову поведінку суб'єктів економіки, але не торкається при цьому всіх життєвих процесів, оскільки правове регулювання відстає від економічного життя в цілому. У зв'язку з цим сьогодні в правовій науці висловлюється ідея публічно-правового регулювання економіки, хоча деякі вчені ставляться до цього неоднозначно. Важливо й те, що в окремих державах ці ідеї знайшли своє відображення в економічному праві, яке є відгалуженням конституційного, господарського, цивільного, адміністративного, трудового, екологічного, фінансового права. До речі, українська правова наука відійшла від регулювання економіки навіть у Конституції України, хоча законодавчі норми, які стосуються цієї сфери, на наш погляд, слід було б включити в неї. По-перше, такий підхід зумовлюється історико-ідеологічними причинами. Тривалий час у нашій державі було відсутнє цілісне правове регулювання економіки, а практика адміністративного втручання державних органів призвела до ототожнення понять «адміністративне» і «державне», до того, що державне регулювання економіки асоціюється з адміністративним свавіллям. Відомо, що після тоталітарної епохи українське суспільство прагне до абсолютизму в лібералізмі, повністю відмовляючись від держави. До речі, ліберальні теорії, які десятиліттями формувалися в розвинених країнах, викликають дискусії й сьогодні. На підтвердження додамо, що в цих країнах тривають суперечки щодо прийняття на віру презумпції невтручання держави в економіку, оскільки держава асоціюється тільки з перешкодами та бюрократією. Утопічність подібних теорій спростовується тим, що ринок існує в державі, основним завданням якої є забезпечення громадянам стабільності і безпеки. З огляду на це навіть найбільш ліберальна теорія не передбачає повного усунення держави і її органів з економіки, а пропонує концепцію мінімальної (ліберальної) регуляції, засновану на повазі до правил конкуренції. І це є слушним, бо якщо послугу надає публічний оператор, у нього просто немає особливого статусу, а отже, держава бере участь в економіці нарівні з приватними суб'єктами. По-друге, ідеологічні причини завжди пов'язані з політичними, що відображається в непослідовності економічних реформ, відсутності чіткої стратегії діяльності держави в економіці. По-третє, техніко-юридичні причини, до яких можна віднести, наприклад, стрімкий розвиток приватних економічних відносин і «тупцювання» на місці у плані законодавчого захисту публічних інтересів. Нині можна з упевненістю говорити про неадаптованість положень ГКУ та ЦКУ до умов, що змінилися, застарілість понять і термінів, що призводить до нехтування публічно-правовим регулюванням. Матеріальні умови тягнуть за собою процесуальні. Мова йде про недостатню розвиненість регулювання і процедури вирішення публічно-правових спорів у сфері економіки, небажання багатьох економічних суб'єктів судитися з державними органами, відсутність чіткого механізму вирішення спорів на рівні держави. І все це на тлі того, що різні частини економічного законодавства (єдині за своєю правовою природою) або виступають предметом вивчення відразу декількох правових галузей (напри-

клад, екологічне підприємство, державні закупівлі), або взагалі не розглядаються жодною (економічне прогнозування, цінова політика). Економічні теорії без будь-якого правового опосередкування проникають безпосередньо у законодавство. До того ж законодавство характеризується роздробленістю предмета, що свідчить не на користь економічних пріоритетів розвитку. Тим часом оформлення економічного права як науки і навчальної дисципліни дозволить нарешті вирішити проблему розбіжності економічних і юридичних поглядів, створити цілісну концепцію відносин держави, права і економіки.

Утім, сучасні економіко-правові тенденції незмінно тягнуть за собою зниження ефективності й злагодженості функціонування саме господарського механізму, в результаті чого в суспільстві виникає питання щодо доцільності його запровадження. Це тісно пов'язано і з «провалами демократії» та нездатністю держави виконувати зобов'язання щодо забезпечення матеріальної стабільності життєдіяльності суспільства. Власне, в цьому контексті необхідно зосередитися на тому, що неоднозначність і складність змісту самих економічних відносин також зумовлює виникнення певних труднощів їх регулювання з боку держави та різноманітних міжнародних спільнот. Таким чином, жодна приватна модель правового механізму економічних відносин не виконає функції забезпечення останніх, більш того, похোває надії щодо отримання позитивного ефекту від них. З огляду на це сьогодні держава потребує вироблення обґрунтованої державної політики, але й суспільство повинно мати політичну волю до цього. Політична воля втілюється у правову форму, у визначений «коридор» можливостей розвитку подій, яким потенційно міг би бути механізм державно-приватного партнерства. (Утім, йдеться не про чинний Закон України «Про державно-приватне партнерство», який в існуючому вигляді малоефективний) [15, с. 125].

Слід вказати, що науково-навчальна дисципліна «економічне право» виникла й активно розвивалась у Великій Британії та США передусім на основі матеріалів судової практики. Загалом наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. вона одержала наукове визнання в Європі, адже вже почали діяти інтеграційні процеси. Однак спочатку економічне право в країнах Західної Європи використовувало практику судів США та американські навчально-методичні джерела [16, с. 128]. Йдеться про юридичну практику і справи, розглянуті у судах ЄС, зокрема німецьких, а також спори, що розглядалися у Міжнародній Торговій палаті, Арбітражному трибуналі Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів та в інших арбітражних судах. Наприклад, у США економічний аналіз закону значно впливав на політиків і на саму правову систему. Багато відомих американських судів при обґрунтуванні прийнятого рішення враховували економічну доцільність саме з позиції економічного механізму в цілому. Деякі вчені критикували цей підхід, однак з огляду на необхідність дотримання прав людини та захисту цих прав їх критику вважаємо безпідставною.

То що ж входить до предмета «економічного права»? На нашу думку, предмет економічного права – це система відносин господарювання, взятих в масштабі національного ринку, включаючи відносини функціонування факторів виробництва, самого виробництва, обміну й розподілу, а також усієї системи реалізації економічної політики. До цього додамо, що в даному контексті необхідно визначити не тільки предмет, але й суб'єктний склад економічного права, його об'єкт тощо.

Зрозуміло, що економічні відносини є комерційними в широкому розумінні, адже в усіх відносинах, включених нами до предмета економічного права, присутній комерційний елемент, а саме: купівля-продаж, оренда, підряд, найм, позика, лізинг, франшиза та перевезення. Саме тому прикладом можуть виступати норми транспортних конвенцій щодо міжнародних перевезень пасажирів і вантажів, адже вони належать до економічного права. Слід також зазначити, що таке явище, як франшиза має різні назви: в науковій і навчальній літературі воно широко відоме як франчайзинг, у національному праві – комерційна концесія. Відсутність єдиних узгоджених підходів веде до неоднакового тлумачення однакових за своєю природою понять.

Процес впливу норм економічного права на систему економічних зв'язків між державами є надметою, але головним у цьому процесі повинно бути прагнення наведення й підтримки певного бажаного порядку в економічній системі. На нашу думку, економічне право стає потужним інструментом свідомого узгодженого впливу держав на розвиток економічних процесів у світі.

Висновки. 1. Економічна система – це складний комплекс суспільних виробничих відносин, які забезпечують економічну діяльність на визначених засадах координації між її суб'єктами та учасниками економіки в домінуючий спосіб розподілу результатів її функціонування, що визначають ступінь ефективності національної економіки. Таким чином, економічна система як цілісний комплекс економічних відносин має бути репрезентована як цілісний об'єкт правового регулювання, адже саме ознака «цілісного характеру» останньої, що притаманна будь-якій системі, логічно передбачає її функціонування як результат взаємодії всіх її елементів шляхом саморегулювання всіх системоутворюючих зв'язків між цими елементами, а отже, варто говорити про обов'язкове розроблення єдиної правової моделі для систематизації економічних відносин у цілому.

2. У сучасних умовах структурування системи права та законодавства є розподіленим між окремими її галузями. Одні з них гомогенні за приватноправовою або публічно-правовою природою – цивільне або фінансове право, інші є комплексними – господарське, аграрне, екологічне (природоресурсне) право. Але серед цієї структури галузей економічне право як самостійна категорія не викристалізувалося.

3. Необхідність формування саме такого нормативно-правового структурного макроелемента обґрунтовується зростаючою вагою економічної

сфери як цілісного об'єкта соціального управління задля: 1) проведення єдиної економічної політики держави; 2) здійснення макроекономічного державного регулювання; 3) нівелювання зовнішніх впливів на національну економіку економічної політики інших держав, міжнародних економічних організацій, впливу кон'юнктури зовнішніх ринків; 4) запровадження (стимулювання) універсальних властивостей національної економіки як такої (наприклад, забезпечення інноваційного характеру економічного розвитку, запровадження альтернативної енергетики як домінуючого джерела енергії, здійснення структурної перебудови національної економіки, подолання депресивності та економічної деградації регіонів тощо).

4. Можливість та доцільність формування такого суперкомплексу в праві як економічне право може бути обґрунтоване також і юридико-технічними аспектами конституційно-правового забезпечення: 1) наявність хоча й фрагментарного, але загального за характером конституційно-правового регулювання економічних відносин; 2) фіксація загальноправових економічних цінностей – об'єктів конституційно-правового регулювання (економічна безпека, конституційний економічний порядок, економічна багатоманітність тощо); 3) наявність у тексті Основного Закону України компонентів загальноправового та загальноекономічного, що визначають компетенційне навантаження вищих органів державної влади, зокрема: а) Верховна Рада України – щодо об'єктів законодавчого регулювання, перелічених у ст. 92 Конституції України, а саме: використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку, правовий режим власності, правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання, засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи тощо; б) Кабінет Міністрів України – функції Уряду щодо забезпечення функціонування економічної системи, зазначені у ст. 116 Конституції України, наприклад: розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України, забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; в) загальноекономічна за змістом та характером компетенція окремих органів державної влади таких, як, наприклад, НБУ, АМКУ тощо.

Список літератури:

1. Хаустова М. Г. Тенденції розвитку права в умовах глобалізації / М. Г. Хаустова // Проблеми законності. – 2013. – Вип. 124. – С. 3–15.
2. Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире / В. С. Нерсесянц // Гос-во и право. – 2005. – № 5. – С. 36–53.
3. Задихайло Д. В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи / Д. В. Задихайло // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – 2010. – № 4 (63). – С. 177–185.

4. Титова Н. І. Аграрне законодавство України / Н. І. Титова // Право України. – 1995. – № 1. – С. 6–9.
5. Аграрне право України : підручник / В. З. Янчук, В. І. Андрейцев, С. Ф. Василюк [та ін.] ; за ред. В. З. Янчука. – 2-е вид., перероб. та допов. – Київ : Юрінком Інтер, 2000. – 720 с.
6. Аграрне законодавство України: проблеми ефективності // В. І. Семчик, В. М. Стретович, О. О. Погрібний [та ін.] ; за ред. В. І. Семчика. – Київ : Наук. думка, 1998. – 243 с.
7. Задихайло Д. В. Економічна система як органічний об'єкт законодавчого забезпечення / Д. В. Задихайло // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – 2012. – № 4 (71). – С. 210–221.
8. Олефір А. О. До питання вдосконалення державного регулювання господарських відносин в охороні здоров'я [Електронний ресурс] / А. О. Олефір // Теорія і практика правознавства : електрон. наук. зб. – 2012. – Вип. 1 (2). – Режим доступу : <http://tlow.nlu.edu.ua/>.
9. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задихайло. – Харків : Юрайт, 2012. – С. 430–454.
10. Задихайло Д. В. Процеси концентрації капіталу в економіці України (господарсько-правові позиції) / Д. В. Задихайло // Засоби та механізми господарсько-правового регулювання : монографія. – Харків : Юрайт, 2013. – Т. 3. – С. 8–45.
11. Задихайло Д. В. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення / Д. В. Задихайло // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – 2013. – № 3 (74). – С. 214–221.
12. Задихайло Д. Д. Регіональна політика держави: формування правового механізму реалізації / Д. Д. Задихайло // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. – 2010. – № 1. – С. 166–174.
13. Задихайло Д. Д. Теоретичні аспекти конституційно-правового забезпечення діяльності держави в економічній сфері / Д. Д. Задихайло // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2014. – № 1 (16). – С. 170–179.
14. Задихайло Д. Д. Правове регулювання економічних відносин: реформування законодавчого забезпечення / Д. Д. Задихайло // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2014. – № 2 (17). – С. 179–188.
15. Задихайло Д. Д. Кабінет Міністрів України як суб'єкт економічної системи: конституційно-правові засади : монографія / Д. Д. Задихайло ; НАПрН України, НДІ держ. буд. та місц. самовряд. – Харків : Юрайт, 2013. – 192 с.
16. Задихайло Д. В. Окремі завдання оптимізації правового забезпечення господарських відносин / Д. В. Задихайло // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. праць. – 2014. – № 1 (76). – С. 121–130.
17. Скакун О. Ф. Етапи становлення «економіки права» як наукової та навчальної дисципліни в країнах світу і сучасне формування «економічного права» в Україні та Росії / О. Ф. Скакун // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. праць. – 2013. – № 1 (12). – С. 120–128.

References:

1. Haustova, M.G. (2013). Tendencii' rozvytku prava v umovah globalizacii'. Problemy zakonosti, issue 124, 3–15 [in Ukrainian].
2. Nersesjanc, V.S. (2005). Processy universalizacii prava i gosudarstva v globalizirujushhemsja mire. Gosudarstvo i pravo, 5, 36–53 [in Russian].
3. Zadyhajlo, D.V. (2010). Kodyfikacija innovacijnogo zakonodavstva: okremi konceptual'no-pravovi pidhody. Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukrai'ny, 4 (63), 177–185 [in Ukrainian].
4. Tytova, N. I. (1995). Agrarne zakonodavstvo Ukrai'ny. Pravo Ukrai'ny, 1, 6–9 [in Ukrainian].

5. Janchuk, V. Z., Andrejcev, V.I., Vasylyuk, S.F. et al. (2000). Agrarne pravo Ukrai'ny. V. Z. Janchuk (Ed.). 2-e vyd., pererob. ta dop. Kiev: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
6. Semchyk, V.I., Stretovych V.M., Pogribnyj, O.O. et al. (1998). Agrarne zakonodavstvo Ukrai'ny: problemy efektyvnosti. V. I. Semchyka (Ed.). – Kiev: Nauk. dumka [in Ukrainian].
7. Zadyhajlo, D.V. (2012). Ekonomichna systema jak organichnyj ob'jekt zakonodavchogo zabezpechennja. Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukrai'ny, 4 (71), 210–221 [in Ukrainian].
8. Olefir, A.O. (2012). Do pytannja vdoskonalennja derzhavnogo reguljuvannja gospodars'kyh vidnosyn v ohoroni zdorov'ja. Teorija i praktyka pravoznavstva. issue 1 (2). tlow.nlu.edu.ua. Retrived from: <http://tlow.nlu.edu.ua/> [in Ukrainian].
9. Zadyhajlo, D.V. (2012). Gospodars'ko-pravove zabezpechennja ekonomichnoi' polityky derzhavy. Kharkiv: Jurajt, 430–454 [in Ukrainian].
10. Zadyhajlo, D.V. (2013). Procesy koncentracii' kapitalu v ekonomici Ukrai'ny (gospodars'ko-pravovi pozycii'). In: Zasoby ta mehanizmy gospodars'ko-pravovogo reguljuvannja. Kharkiv: Jurajt, vol. 3, 8–45 [in Ukrainian].
11. Zadyhajlo, D.V. (2013). Ekonomichna polityka derzhavy v systemi pravovogo i zakonodavchogo zabezpechennja. D.V. Zadyhajlo (Ed.). Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukrai'ny, 3 (74), 214–221 [in Ukrainian].
12. Zadyhajlo, D.D. (2010). Regional'na polityka derzhavy: formuvannja pravovogo mehanizmu realizacii'. Visnyk Nacional'noi' jurydychnoi' akademii' Ukrai'ny imeni Jaroslava Mudrogo. Serija: Ekonomichna teorija ta pravo, 1, 166–174 [in Ukrainian].
13. Zadyhajlo, D.D. (2014). Teoretychni aspekt y konstytucijno-pravovogo zabezpechennja dijal'nosti derzhavy v ekonomichnij sferi. Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrai'ny imeni Jaroslava Mudrogo». Serija: Ekonomichna teorija ta pravo, 1 (16), 170–179 [in Ukrainian].
14. Zadyhajlo, D.D. (2014). Pravove reguljuvannja ekonomichnyh vidnosyn: reformuvannja zakonodavchogo zabezpechennja. Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrai'ny imeni Jaroslava Mudrogo». Serija: Ekonomichna teorija ta pravo, 2 (17), 179–188 [in Ukrainian].
15. Zadyhajlo, D.D. (2013). Kabinet Ministriv Ukrai'ny jak sub'jekt ekonomichnoi' systemy: konstytucijno-pravovi zasady. Kharkiv: Jurajt [in Ukrainian].
16. Zadyhajlo, D.V. (2014). Okremi zavdannja optymizacii' pravovogo zabezpechennja gospodars'kyh vidnosyn. Visnyk Nacional'noi' akademii' pravovyh nauk Ukrai'ny, 1 (76), 121–130 [in Ukrainian].
17. Skakun, O.F. (2013). Etapy stanovlennja «ekonomiky prava» jak naukovoï ta navchal'noi' dyscypliny v kraïnah svitu i suchasne formuvannja «ekonomichnogo prava» v Ukrai'ni ta Rosii'. Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrai'ny imeni Jaroslava Mudrogo». Serija: Ekonomichna teorija ta pravo, 1 (12), 120–128 [in Ukrainian].

Ostapenko Y. I., Candidate of Legal Sciences, Assistant Lecturer of Economic Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: julost@rambler.ru ; ORCID 0000-0002-4033-5927

«Economic rights» as a result of the makrosystemth process in the law: formulation of the problem

The article analyzes the dynamic development of legislation in the field of economic relations is matched to structural transformation in the law, and therefore the law, and legislation is organically linked. As a consequence, become structurally tumors in the legal system as a key emerging trend of improving its evolyutsinuvannya. In this sense, the normative legal provision of economic relations – is a complete standalone system, it is appropriate to determine as the only legal complex object. It is established that it is considering systematic in identifying major and minor aspects of the legal functioning of the economic system we can talk about high efficiency of legal regulation of the global economic

system. Proved that despite the complex hierarchical nature of relations in the economic system that tends to continuing specialization of its components, ensuring the interaction of all elements of the structure and output of its operation to set general parameters requires an integrative, holistic, coherent with the legal system and legal support in adequate to the problem of this magnitude format.

Now the scientific legal literature began to explore some categorical concepts, some substantive mechanisms for the enhancement of the conceptual level that can be regarded as approval beliefs and understanding of the separation of such jurisprudence as Economic Law of Ukraine [1–11]. The rich have paid attention to this issue and scientists of Kharkiv Donetsk schools of law, namely, D. V. Zadyhaylo, D. D. Zadyhaylo, V. S. Milash, V. A. Ustymenko and others. Also, this perspective was a range of scientific interests of Kiev and Odessa schools, namely A. M. Vinnik, O. P. Podtserkovnyy, V. S. Shcherbina and others. In the former Soviet Union it examined: A. Alpatov, G. Velyanovskyy, G. Balsevich, M. Odintsov, V. Tambovtsev and others. However, scientists have not paid sufficient attention, and the very conceptual analysis of the category of «economic rights» as a separate legal phenomenon, that conceptual device was left outside the research, also identified and place of the term «economic law» in the legal space as required result Sociodynamics the mechanism legislation. However, usually focuses on individual fragments relationship functioning economic system creating categorical apparatus required for each. It should be added that often because of certain circumstances their views do not correspond to modern realities, because the dynamics of economic relations for ten years - big time. In view of the above it can be stated that the question of integrative processes of legislation on economic issues, the impact of international standards on the process of modernization of national economic legislation and determine their role in it as a whole are not defined.

Consideration of this issue is caused by lack of conceptual apparatus legislation Ukraine of terms such as «economic system» and «economic law». In addition, the domestic legislation is not developed a mechanism to ensure the development of the latter, which operates successfully operates a modern legal systems of the world. Given this, we can state that the need to adapt Ukrainian legal doctrine to the European legal system is in the legal functioning of the economic system of our country, because the design of economic law as a science and discipline will solve the problem of mismatch economic and legal point of view, a holistic concept relations state of law and Economics. Emphasize that while this gap is not eliminated, that remain unsettled some legal aspects of the existing conceptual mechanism of legal support economic system is inadequate. In addition, should agree on the basic provisions of legislation on regulation of relevant relations with foreign countries, to achieve the level of economic indicators sought legal opinion and national general our country.

The article is the rationale for the legislative and legal consolidation of the concept of «economic law» as a structural system neoplasms legislation and establishing a comprehensive nature of the institution as a whole legal complex object in the legal system and functional state's influence on him.

Axiomatic is provision for a close dialectical relationship between economic and legal systems. Even in the XVIII century, Adam Smith (author of «The Wealth of Nations» and the phrase «life, liberty and property») pondered the economic consequences of the establishment «of mercantile laws». Along with Smith and other philosophers saw the relationship between economics and law. On this occasion expressed their thoughts and «father of communism» – Karl Marx.

However, in today's issue of legal compliance to ensure economic relations existing forms of their implementation is complex and multifaceted and has a corresponding character. First of all, this is due to globalization of economic processes, the growing role and importance of public international economic law and private international law in the establishment and regulation of foreign economic relations, which play a large share in the global and national GDP. Thus, the emerging global economic right, which may be partly represented the concept LEX mercatoria. However, in internal legislation of the update is kompleknyh a number of industries that are designed to overcome industry barriers to legal provision of economic relations.

The fact is of course that the relationships that are part of the category of «economic system» extremely ambitious and go beyond their own business, tax, natural resource and other sectors zakonodas-

tva. An important factor marker while solving the problem of inter-sectoral barriers is the need for clear and understandable state of economic, including industrial or agricultural policy. Clearly, implementation of this policy occurs within the array of relations in the economic system, and therefore includes a comprehensive, systemic use of state-legal means of influencing the behavior of economic relations, in particular economic entities, local communities, employees, investors, consumers etc...

Thus it is necessary a certain legal unification of the whole arsenal of different-legal instruments. Yes, this formulation of questions, answers attempt to form such a category as an economic right - the integrative result of independent development of its industry components.

1. The economic system is a complex set of social relations of production that ensure economic activities on certain principles of coordination between the participants and subjects of economy in the dominant way to distribute the results of its operations, determining the degree of efficiency of the national economy. Thus, the economic system as a whole set of economic relations should be represented as a single object of legal regulation, because it is a sign of «whole nature» of the latter, which is inherent in any system, its operation logically implies the interaction of all elements by «self-regulation» of all systemically important ties between these elements and therefore obligatory to talk about the development of a single legal model for organizing economic relations in general.

2. In modern terms of structuring the legal system and legislation are distributed between the individual sectors. Some of them are homogeneous by private law or public-legal nature, such as the civil law or the finance law, the while law others are complex the hospodarske law, the agricultural law, the environmental (natural resource) law. However, the structure of the said areas of the economic law as a separate category is not saying.

3. The need for the formation of just such regulatory structural macro grounded weight increasing economic sphere as integral object of social management-for: 1) implementation of a unified economic policy; 2) the macroeconomic state regulation; 3) external influences on the national economy due to the implementation of the economic policy of other states, international economic organizations, the impact kon'yuktury foreign markets; 4) the need to implement (incentives) universal properties of the national economy as such. For example – providing innovative character of economic development, the introduction of alternative energy as the dominant source of energy, the implementation of restructuring the national economy, overcoming depression and economic degradation regions and so on.

4. The possibility and feasibility of forming such superkompleksu the right to an economic right may also grounded bute legal and technical aspects of constitutional and legal support: 1) although fragmented, but overall the nature of the constitutional and legal regulation of economic relations; 2) fixation general legal economic values - objects of constitutional and legal regulation (economic security, constitutional economic order, economic diversity, etc.); 3) if the text of the Basic Law and the common values of the components overall, defining of competence load state authorities, in particular: a) the Verkhovna Rada of Ukraine on objects of legal regulation referred to in Article 92 of the Constitution of Ukraine, namely the use of natural resources, the exclusive (maritime) economic zone and the continental shelf, the space exploration organization and operation of energy, transportation and communications, the legal regime of property rights, legal principles and guarantees of entrepreneurship, rules of competition and antitrust rules, principles of foreign relations, foreign trade, customs, etc. ; b) The Cabinet of Ministers of Ukraine - the functions of the Government to ensure the functioning of the economic system listed in Article 116 of the Constitution of Ukraine, for example, develops and implements national programs of economic, scientific, technical, social and cultural development of Ukraine, ensures equal conditions of development of all forms of ownership; carries out management of state property in accordance with law; c) general economic content and nature of the competence of certain public authorities such as the NBU, AMC and others.

Keywords: economic legislation system of economic law; economic law; macro-economic legislation; the subject of economic law.

Надійшла до редколегії 06.06.2016 р.